

UDC: 1:001.92

LBC: 63.3(2)6-6; 63.3 (2)64; 63.3(5 e)64

MJ № 446

 [10.33864/2617-751X.2026.v9.i1.333-343](https://doi.org/10.33864/2617-751X.2026.v9.i1.333-343)

THE IMPORTANCE OF TEACHING PHILOSOPHY IN HIGHER SCHOOLS IN THE POST-CONFLICT PERIOD

Azad Jafarov*

Abstract. In the post-conflict period, higher education not only performs the task of transferring knowledge, but also takes on the important mission of social reconstruction and reformulation of values. The teaching of philosophy, which plays an important role in the development of critical thinking, moral judgment and social responsibility, is especially important in this period. Through philosophical education, students can reflect on the roots of conflict, understand the differences between cultures and values, and promote tolerance and reconciliation. At the same time, philosophy education helps to increase students' ethical awareness and civic literacy, and lays the ideological foundation for building a peaceful, democratic, and just society. In general, philosophy is an important tool for developing and strengthening students' thinking skills. Because this factor helps students clearly express their ideas and perceptions. Philosophy also plays an important role in shaping students' worldviews. Teaching philosophy to students strengthens their sense of empathy, social and communication skills, and promotes a culture of respect and tolerance. Philosophy affects students' cognitive abilities, critical thinking skills, and emotional and social development.

Keywords: post-conflict period, development of national values, philosophy education, worldview in students, higher education

* Doctor of Philosophy in Philosophy,

Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Associate Professor of the Department of “Philosophy and Social Psychology”, Azerbaijan State Oil and Industry University Associate Professor of the Department of “Humanitarian Sciences”; Baku, Azerbaijan

E-mail: azad.cafarov@asoiu.edu.az

<https://orcid.org/0000-0003-2953-5546>

To cite this article: Jafarov, A. [2026]. THE IMPORTANCE OF TEACHING PHILOSOPHY IN HIGHER SCHOOLS IN THE POST-CONFLICT PERIOD. *“Metafizika” journal*, 9(1), pp.333-343.

<https://doi.org/10.33864/2617-751X.2026.v9.i1.333-343>

Article history:

Received: 03.12.2025 **Revised:** 05.01.2026 **Accepted:** 02.02.2026 **Published:** 15.03.2026

Copyright: © 2025 by AcademyGate Publishing. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the CC BY-NC 4.0. For details on this license, please visit

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

УДК: 1:001.92

ББК: 63.3(2)6-6; 63.3 (2)64; 63.3(5 e)64

МЖ № 446

 [10.33864/2617-751X.2026.v9.i1.333-343](https://doi.org/10.33864/2617-751X.2026.v9.i1.333-343)

ЗНАЧЕНИЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ФИЛОСОФИИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ В ПОСТКОНФЛИКТНЫЙ ПЕРИОД

Азад Джафаров*

Абстракт. В постконфликтный период высшее образование выполняет не только задачу передачи знаний, но и берет на себя важную миссию социальной реконструкции и переосмысления ценностей. Преподавание философии, играющее важную роль в развитии критического мышления, моральных суждений и социальной ответственности, особенно актуально в этот период. Благодаря философскому образованию студенты могут размышлять о корнях конфликтов, понимать различия между культурами и ценностями, а также способствовать толерантности и примирению. В то же время, философское образование способствует повышению этической сознательности и гражданской грамотности студентов, а также закладывает идеологическую основу для построения мирного, демократического и справедливого общества. В целом, философия является важным инструментом развития и укрепления мыслительных способностей студентов. Этот фактор помогает студентам ясно выражать свои идеи и взгляды. Философия также играет важную роль в формировании мировоззрения студентов. Преподавание философии студентам развивает их чувство эмпатии, социальные и коммуникативные навыки, а также способствует формированию культуры уважения и толерантности. Философия влияет на когнитивные способности студентов, навыки критического мышления, а также на эмоциональное и социальное развитие.

Ключевые слова: постконфликтный период, развитие национальных ценностей, философское образование, мировоззрение студентов, высшее образование

* Доктор философии по философии,

Академия государственного управления при Президенте Азербайджанской Республики Доцент кафедры «Философия и социальная психология», Азербайджанский государственный университет нефти и промышленности Доцент кафедры «Гуманитарные науки»; Баку, Азербайджан

E-mail: azad.cafarov@asoiu.edu.az

<https://orcid.org/0000-0003-2953-5546>

Цитировать статью: Джафаров, А. [2026]. ЗНАЧЕНИЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ФИЛОСОФИИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ В ПОСТКОНФЛИКТНЫЙ ПЕРИОД. Журнал «Metafizika», 9(1), с.333-343.

<https://doi.org/10.33864/2617-751X.2026.v9.i1.333-343>

История статьи:

Поступила: 03.12.2025 Переработана: 05.01.2026 Принята: 02.02.2026 Опубликовано: 15.03.2026

Copyright: © 2025 by AcademyGate Publishing. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the CC BY-NC 4.0. For details on this license, please visit

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

UOT: 1:001.92

KBT: 63.3(2)6-6

MJ № 446

 10.33864/2617-751X.2026.v9.i1.333-343

POST-MÜNAQİŞƏ DÖVRÜNDƏ ALİ MƏKTƏBLƏRDƏ FƏLSƏFƏ FƏNNİNİN TƏDRİSİNİN ƏHƏMİYYƏTİ

Azad Cəfərov*

Abstrakt. Post-münaqişə dövründə ali təhsil yalnız bilik ötürülməsi vəzifəsini yerinə yetirmir, həm də sosial yenidənqurma və dəyərlərin yenidən formalaşdırılması kimi vacib missiyanı öz üzərinə götürür. Tənqidi düşüncə, mənəvi mühakimə və sosial məsuliyyətin inkişaf etdirilməsində mühüm rol oynayan fəlsəfənin bu dövrdə tədrisi xüsusilə vacibdir. Fəlsəfi təhsil vasitəsilə tələbələr münaqişənin kökləri üzərində düşünə, mədəniyyətlər və dəyərlər arasındakı fərqləri anlamaq, tolerantlıq və barışıqı təşviq edə bilərlər. Eyni zamanda, fəlsəfə təhsili tələbələrin etik şüurunun və vətəndaş savadlılığını artırmağa kömək edir, dinc, demokratik və ədalətli cəmiyyət qurmaq üçün ideoloji təməl qoyur. Ümumiyyətlə, fəlsəfə tələbələrin düşüncə qabiliyyətini inkişaf etdirmək və gücləndirmək üçün önəmli bir vasitədir. Çünki bu faktor tələbələrə fikirlərini və qavrayışlarını aydın şəkildə ifadə etməyə kömək edir. Fəlsəfə həmçinin tələbələrin dünyagörüşünün formalaşmasında mühüm rol oynayır. Tələbələrə fəlsəfənin öyrədilməsi onların empatiya hissini, sosial və ünsiyyət bacarıqlarını gücləndirir, hörmət və tolerantlıq mədəniyyətini təbliğ edir. Fəlsəfə tələbələrin idrak qabiliyyətini, tənqidi düşüncə bacarıqlarını, emosional və sosial inkişafına təsir göstərir.

Açar sözlər: post-münaqişə dövrü, milli dəyərlərin inkişafı, fəlsəfə təhsili, tələbələrdə dünyagörüşü, ali məktəblər

* Fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru,

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası “Fəlsəfə və sosial psixologiya” kafedrasının dosenti, Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti “Humanitar fənlər” kafedrasının dosenti; Bakı, Azərbaycan

E-mail: azad.cafarov@asoiu.edu.az

<https://orcid.org/0000-0003-2953-5546>

Məqaləyə istinad: Cəfərov, A. [2026]. POST-MÜNAQİŞƏ DÖVRÜNDƏ ALİ MƏKTƏBLƏRDƏ FƏLSƏFƏ FƏNNİNİN TƏDRİSİNİN ƏHƏMİYYƏTİ. “Metafizika” jurnalı, 9(1), səh.333-343.

<https://doi.org/10.33864/2617-751X.2026.v9.i1.333-343>

Məqalənin tarixçəsi:

Daxil olub: 03.12.2025 **Yenidən baxılıb:** 05.01.2026 **Təsdiqlənib:** 02.02.2026 **Dərc olunub:** 15.03.2026

Copyright: © 2025 by AcademyGate Publishing. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the CC BY-NC 4.0. For details on this license, please visit

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

1. Giriş

Fəlsəfə insanın ümumi və fundamental problemlərinin, dünyagörüşlərinin və insanın dünyagörüşündəki yerinin, həqiqət, varlıq, bilik, dəyərlər, qanunlar, şüur və dil ilə bağlı problemlərin öyrənilməsidir. Fəlsəfə digər elmlərdən bu problemləri həll etmə tərzini, yəni tənqidi təbiəti ilə ən ümumi sisteməlik yanaşması və mühakimə rasionallığından asılılığı ilə fərqlənir. Buna görə də fəlsəfə tələbələr üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb edir, fəlsəfə tələbələrə dünyagörüşündə düşünməyə və mühakimə yürütməyə kömək edir. Biliklər, metodlar və təcrübələr tələbələrə həyatın mənasını anlamağa kömək edir, fəlsəfənin əhəmiyyətini anlamaq üçün necə tətbiq etməyi və ümumiləşdirməyi bilməlidir.

Fəlsəfə dərslərində tələbələr düşünməyi, bir-birini dinləməyi, məntiqdən istifadə etməyi, məntiqi nəticə çıxarmağı, problemləri həll etməyi öyrənirlər. Fəlsəfə ideal olaraq məntiqi tərəkürü gücləndirir. Fəlsəfənin öyrənilməsi tələbələrə arqumentləri, mövqeyi dəstəkləmək üçün səbəbləri və alternativləri əsaslandırmağı öyrədir. Tələbələrə fəlsəfənin öyrədilməsi tələbələrin düşüncə və məntiq vasitəsilə düşüncə, duyğu və hərəkət vərdişlərini dəyişdirmək üçün daxili imkanlarını gücləndirməyə kömək etməyə çalışır. Bundan əlavə, tələbələr üçün fəlsəfənin bərabərlikçi təbiəti, müxtəlif perspektivlərə sadıqlığı və bütün iştirakçıların xas dəyərində israrlı olması, empatiya və sosialyönümlü davranışı dəyərlərin təhsili üçün mühüm təməl kimi inkişaf etdirir.

2. Post-münaqişə dövründə milli dəyərlərin inkişafı

Qarabağ münaqişəsi zamanı milli birlik ruhu dinindən, etnik mənsubiyyətindən, siyasi meyindən asılı olmayaraq bütün vətənpərvər qüvvələri özündə cəmləşdirən möhkəm təmələ çevrildi. Bu, xalqın bütün nümayəndələri arasında milli müstəqillik və ölkə üçün azadlıq əldə etmək məqsədinə yönəlmiş vahid blokda birləşmək idi. Bu gün qloballaşmanın təsiri, rəqəmsal transformasiya, iqlim dəyişikliyi və qeyri-ənənəvi təhlükəsizlik məsələləri ilə bağlı yeni imkanlar və çağırışlarla üzləşən ölkə kontekstində milli həmrəyliyin möhkəmlənməsinin təşviqi xüsusilə mühüm rol oynamağa davam edir. Sülh və həmrəylik təkcə qiymətli ənənə deyil, həm də ölkənin innovasiya, inteqrasiya və davamlı inkişafının uğurunu həll edən strateji əhəmiyyət kəsb edən amildir.

Münaqişədən sonrakı dövrdə milli dəyərlərin inkişafı vacib bir məsələdir, çünki davamlı sülhün qurulması, milli kimliyin gücləndirilməsi və böhranlardan sonra cəmiyyətin bərpası ilə əlaqədardır. *“Münaqişədən sonrakı yenidənqurma, müharibədən zərər çəkmiş ölkədə sülh və təhlükəsizliyi möhkəmləndirmək və davamlı sosial-iqtisadi inkişafa nail olmaq məqsədi daşıyır”* [Şükürov, 2022, s.3]. Müharibədən sonrakı dövr hər bir ölkə üçün xüsusilə həssas bir dövrdür. İllərlə davam edən münaqişə, müharibə və ya zorakılıqdan sonra cəmiyyət ciddi iqtisadi, mədəni və mənəvi nəticələrlə

üzlənəmli olur. Bu kontekstdə milli dəyərlərin inkişaf etdirilməsi sülhün bərpasına, kimliyin möhkəmləndirilməsinə və cəmiyyətin birləşməsi üçün əsas amilə çevrilir.

Vətənpərvərlik, həmrəylik, ənənələrə hörmət və mədəni kimlik də daxil olmaqla milli dəyərlər müxtəlif nəsilləri və sosial qrupları birləşdiilməsində multikultural və tolerant dəyərlər mühüm rol oynayır. Bu dəyərlər insanlar arasında etimadı bərpa etməklə yanaşı, həm də ədalətli və davamlı cəmiyyət qurmaq üçün təməl yaradır. *“Dəyərlər insan həyatının ayrılmaz hissəsidir və erkən uşaqlıq dövründən etibarən əsas universal dəyərlərin tərbiyəsinə əhəmiyyət vermək lazımdır”* [Dönmez, & Uyanık, 2022 s.75].

Milli dəyərlərin inkişaf etdirilməsində təhsil və mədəniyyət mühüm rol oynayır. Milli tarix və mədəniyyət üzrə təhsil gənc nəsəl əcdadlarının qurbanlarını anlamağa kömək etməklə yanaşı, cəmiyyətə qarşı qürur və məsuliyyət formalaşdırmağa da kömək edir. Media və incəsənət də barışıq, tolerantlıq və həmrəylik mesajlarını yaymaq üçün təsirli vasitələrdir. Festivalların, ənənəvi adət-ənənələrin və təcrübələrin bərpası və ya milli dillərin və incəsənətin qorunması milli kimliyin dirçəldilməsi və cəmiyyət əhval-ruhiyyəsinin gücləndirilməsinin bir yoludur. Bundan əlavə, dövlətin və ictimai təşkilatların siyasəti bütün etnik qrupların hüquqlarının qorunmasına, icma iqtisadiyyatının təşviq edilməsinə və münaqişədən sonrakı barışıqın dəstəklənməsinə yönəlməlidir. Yalnız milli dəyərlər siyasət və həyat təcrübələri ilə ahəngdar şəkildə birləşdirildikdə cəmiyyət davamlı şəkildə yenidən qurula bilər.

Müharibədən sonrakı dövrdə milli dəyərlərin inkişaf etdirilməsi yalnız ənənələri qorumaqla yanaşı, həm də sülhün qurulması, icmaları birləşdirmək və uzunmüddətli inkişaf üçün təməl yaratmaq yoludur. Məhz bu dəyərlər hər bir millətin münaqişə irsini aradan qaldırmasına və firavan gələcəyə doğru irəliləməsinə kömək edəcəkdir. *“Milli kimliyi ifadə edən bu dəyərlər hər bir xalqın toxunulmaz xəzinəsi hesab olunur”* [Əhmədov, 2023, s.10].

Bu gün yenidənqurma prosesində ölkəmizdə sosial-iqtisadi inkişafın tələbləri, siyasi sabitliyin qorunması, ərazi suverenliyi, milli təhlükəsizliyin təmin edilməsi və dünyaya inteqrasiya mühüm aktual əhəmiyyət kəsb edir. Bu kontekstdə böyük milli həmrəylik ruhu dərsi praktikada daha da mənalı olur. Böyük milli həmrəylik blokunun möhkəmlənməsinə və təbliğinə davam etmək, bütün cəmiyyətin ümumi gücünü təşviq etmək, özünəinamı artırmaq, siyasi və sosial sabitliyi təmin etmək, davamlı inkişafa təkan yaratmaq və bütün hallarda milli suverenliyi qorumaq üçün mühüm təməldir.

3. Tələblərdə dünyagörüşünün formalaşmasında fəlsəfənin rolu

Dünyagörüşü insanın dünyanı və həyatı anlamağa və dərk etməyə çalışmaq üçün istifadə etdiyi bir sıra fərziyyələr, inanclar və dəyərlərdən ibarətdir. Dünyagörüşü müəyyən sosial xüsusiyyətlərə malik olan və müəyyən bir sosial

quruluş daxilində mövcud olan insanlarla əlaqədardır. Ona görə də dünyagörüşü kollektiv dünyagörüşü və ya fərdi dünyagörüşü ola bilər. Fərdin dünyagörüşü həmişə ictimai atributları daşıyacaqdır. Dünyagörüşü insanın həyata baxışını və dəyərlərini istiqamətləndirə bilər. Bu üç element bir-birinə təsir edir. Dünyagörüşü insanın həyata baxışının bələdçisidir.

Fəlsəfi dünyagörüşü şüurlu şəkildə formalaşır. Bu, filosofun özünü, insanlığı, cəmiyyəti və təbiəti dərinlən və ümumi şəkildə dərk etməsidir. *“Dünyagörüşü mütəfəkkirin xarici reallığı dəyərləndirilməsi ilə bağlıdır”* [Özkan, 2012, s.19]. Bu anlayışlar və kateqoriyalardan istifadə edərək bir sıra sisteməlik arqumentlər vasitəsilə formalaşan düşüncə sistemidir. Bu, bəşəriyyətlə dünya arasındakı əlaqəni bütöv şəkildə qavrayan nəzəri sistemdir. Dünyagörüş insanların dünyanı, insanları, dəyərləri, bilikləri və davranış standartlarını necə başa düşməsi və şərh etməsi üçün hərtərəfli çərçivədir. Fəlsəfə bu dünyagörüşünün formalaşmasında və qurulmasında ən fundamental fənn kimi xidmət edir. Gənc tələbələrdə dünyagörüşləri çox vaxt primitiv formada olur. Fəlsəfə onları məntiqi və tənqidi düşüncə vasitəsilə yenidən araşdırır və təkmilləşdirir. Dünyagörüşü nəticə etibarilə dünyanı tanımağın yolu olduğundan, fəlsəfə idrak şərtlərini araşdıraraq dünyaya baxış üçün əsas çərçivə yaradır. *“Fəlsəfi dünyagörüşü fərdin özünü, cəmiyyəti və kainatı anlama yolunu müəyyən edən dəyərlər, prinsiplər və perspektivlər sistemidir”* [İslamov & Yusifova, 2025, 372].

Fəlsəfə həqiqəti, biliyi və həyat dəyərlərini öyrənən elmdir və bu, tələbələrin münasibət və davranışlarının inkişafında mühüm rol oynayır. Fəlsəfəni öyrənmək tələbələrə dünyanı və özlərini daha dərinlən anlamağa kömək etməklə yanaşı, həyatda rəşional və etik qərarlar qəbul etməyə də imkan verir. Fəlsəfənin əsas rollarından biri tənqidi düşüncə çərçivəsini inkişaf etdirməkdir. Analitik düşünməyə və ənənəvi inancları sorğulamağa öyrədilmiş tələbələr vəziyyətləri və perspektivləri hərtərəfli qiymətləndirə, münasibətlərində çeviklik və açıqlığı inkişaf etdirə biləcəklər. Bundan əlavə, fəlsəfə yaxşılıq və məsuliyyət məsələlərini nəzərdən keçirməklə dəyərləri inkişaf etdirir. Fəlsəfəni öyrənən tələbələr dürüstlüyü, ədaləti və başqalarına hörməti daha çox dəstəkləyirlər ki, bu da onların həmyaşıdlarına, müəllimlərinə və cəmiyyətə münasibətlərində və davranışlarında əks olunur. *“Fəlsəfə kursunun məqsədi tələbələrə yaşadıkları dünyanı, cəmiyyəti və özlərini tənqidi baxımdan anlamağa imkan verməkdir”* [Ünsal, 2016, s.3172].

Ümumiyyətlə, fəlsəfə tələbələrin dünyanı anlamaq üçün bir vasitədir. Fəlsəfi düşüncəyə malik tələbələr həyatın problemlərini və çətinliklərini dərinlən araşdırma, məqsəd qoymağı öyrənə və duyğularını, düşüncələrini və davranışlarını rəşional şəkildə idarə edə bilirlər. Buna görə də, təhsildə fəlsəfənin tətbiqi təkə düşüncəni inkişaf etdirmir, həm də şagirdlərin münasibətlərini formalaşdırır, düşüncə keyfiyyətini, əxlaqı və sosial

məsuliyyəti inkişaf etdirir. *“Tələbələrə orijinal əsərlər üzərində qeydlər aparmağı tövsiyə etmək lazımdır ki, bu da fəlsəfi ilkin mənbələrin əsas və ikinci dərəcəli mövzularını müəyyənləşdirməyə kömək edir”* [Ağayeva, 2025, s.132].

Tələbələr fəlsəfəni öyrəndikdə dünyanı, insanlığı və fərdiliyi hərtərəfli şəkildə anlamaq bilirlər. Bu, onların dünyagörüşünə və həyat qərarlarına müsbət təsir göstərir. Fəlsəfə tələbələrə dərin düşüncə və tənqidi düşüncə bacarıqlarını inkişaf etdirməyə kömək edir. Onlar köhnə inancları və sabit fikirləri sorgulamağı öyrənirlər, eyni zamanda müxtəlif vəziyyətlərə aydın şəkildə münasibət göstərə bilirlər. Bunun sayəsində tələbələrin dünyagörüşü geniş və aydın olur. Bundan əlavə, fəlsəfə insanlığı və daha yüksək dəyərləri inkişaf etdirmək üçün çalışır. Tələbələr həqiqət, ədalət və məsuliyyət kimi dəyərləri nəzərə alaraq, hərəkətlərinə və fikirlərinə mənəvi yanaşma tətbiq edirlər. Nəticə etibarilə, fəlsəfə tələbələrə öz həyatlarını və cəmiyyətin həyatlarını anlamaq imkanı verir. Bu, onları düşüncəli, məsuliyyətli və bacarıqlı qlobal vətəndaşlar edir.

Fəlsəfənin tələbələrin dünyagörüşlərinə əsas töhfələrindən biri ətraflarında baş verənləri daha dərinləndirən anlamaq bacarığıdır. *“Tələbələr fəlsəfəni öyrənməklə istənilən sahədə uğur əldə etmək üçün vacib olan mühakimə və mücərrəd düşüncə bacarıqlarını inkişaf etdirə bilirlər”* [Evans, 2025]. Fəlsəfi nəzəriyyələri öyrənməklə tələbələr müxtəlif baxış nöqtələrini təhlil etməyi, arqumentləri müqayisə etməyi və faktları qiymətləndirməyi öyrənirlər. Bu, məlumatlı qərarlar qəbul etmək, stereotiplərdən qaçmaq və müstəqil düşüncə tərzini inkişaf etdirmək qabiliyyətini inkişaf etdirir. Bundan əlavə, fəlsəfə tələbələrə dəyərlərini və prinsiplərini müəyyən etməyə kömək edir. Etik və mənəvi məsələləri öyrənməklə tələbələr hərəkətləri və cəmiyyətə təsiri barədə düşüncəyə başlayırlar. Bu özünüdərk məsuliyyətli davranışı təşviq edir və etik əsaslı dünyagörüşü inkişaf etdirməyə qadirdir.

Fəlsəfə həmçinin insanın üfüqlərini genişləndirir və onları fundamental ekzistensial suallara cavab axtarmağa təşviq edir. Bu suallarla qarşılaşan tələbələr həyata və dünyaya fərdi baxışlarını inkişaf etdirməyə başlayırlar ki, bu da şəxsiyyətin formalaşmasının vacib bir prosesidir. Beləliklə, fəlsəfə intellektual və emosional inkişaf üçün bir vasitə kimi xidmət edir və tələbələrin düşüncəli, tənqidi və etik cəhətdən şüurlu insanlar olmasına kömək edir. O, tək-cə akademik təhsil üçün deyil, həm də daha geniş sosial və mədəni kontekstdə həyat üçün əsas təşkil edir.

4. Ali məktəblərdə fəlsəfə fənninin tədrisinin əhəmiyyəti

Gündəlik həyatımızda fəlsəfi prinsiplərlə nə qədər sıx əlaqədə olduğumuz nəzərə çarpır. Vətəndaş şüurunun tərbiyəsi üçün fəlsəfə və digər sosial və humanitar elmlər lazımdır. Müxtəlif dövrlərdə və müxtəlif ölkələrdə yaşayan tələbələr çox vaxt siyasi hərəkətlərin və proseslərin qabaqcılları olurlar. Fəlsəfə tələbələrin dünyagörüşlərinin, metodologiyalarının, həyata

baxışlarının və mədəni və humanist dəyərlər sistemlərinin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Fəlsəfə tələbələrə sosial münasibətlər, dövlətin və hüququn təbiəti və funksiyaları, insan varlığının məqsədi, xeyir və şər, fərdlər, dövlət və cəmiyyət arasındakı münasibətlər, azadlıq və məsuliyyət haqqında biliklər verir. Buna görə də, fəlsəfənin bugünkü tələbələr üçün bir çox vacib mənalara var. *“Fəlsəfəyə münasibətin dəyişməsi, onun saatlarını artırmaqla seçmə fənlər blokundan çıxarılaraq zəruri fənlər qrupuna daxil edilməsi həm zamanın, həm də milli inkişaf strategiyamızın zəruri tələbidir”* [Kərimov, 2021, s.14].

Universitetlərdə fəlsəfənin tədrisinin bir sıra mühüm cəhətləri var. O, tənqidi düşüncə, arqumentasiya bacarıqları və yaradıcı problem həll etmə bacarıqlarını inkişaf etdirir. Fəlsəfə tələbələrə aşkar olanlardan kənara çıxan suallar verməyi və fərqli perspektivləri qiymətləndirməyi öyrədir ki, bu da həm şəxsi, həm də peşəkar həyatda məlumatlı qərarlar qəbul etməyə kömək edir. Bundan əlavə, fəlsəfə təhsil üçün daha dərin bir kontekst təmin edir, elm, texnologiya, siyasət və mədəniyyətin etik və ekzistensial aspektlərini anlamağa kömək edir. O, fənlərarası yanaşmanı təşviq edir və tələbələrin sahələr arasında əlaqələri görmək qabiliyyətini dəstəkləyir. Fəlsəfə cəmiyyətin məlumatlı, düşüncəli və məsuliyyətli üzvlərini formalaşdıran bir vasitədir. Fəlsəfənin tədrisinə diqqət yetirən universitetlər tələbələrə tənqidi və etik düşüncənin əvəzsiz olduğu bir dünyada həyata hazırlayır. *“Fəlsəfə gənclərin düşüncəsi, ideyaları müzakirə etməsi və qərar qəbul etməsi, fərqli baxışlara hörmət etməsi və demokratik fərdlər yetişdirməsi üçün vacib bir kursdur”* [Kiziltan, 2012, s.337].

Universitetlərdə fəlsəfənin tədrisi tələbələrin tənqidi düşüncənin, məntiqi mühakimənin və etik mühakimənin inkişafında mühüm rol oynayır. *“Bu məsuliyyət universitetlərin fəlsəfə kafedralarının üzərinə düşür”* [Kale, 2019, s.119]. Fəlsəfə tələbələrin mürəkkəb məsələləri müxtəlif perspektivlərdən təhlil etmək qabiliyyətini inkişaf etdirir və bu da onlara parçalanmış biliklərlə məhdudlaşmaq əvəzinə daha dərinləndirən anlama inkişaf etdirməyə imkan verir. Bundan əlavə, sürətli texnoloji və elmi inkişaf dövründə insanlıq, cəmiyyət və həyatın mənası haqqında etik düşüncəni inkişaf etdirir. Müasir dövrdə universitetlərdə fəlsəfə təhsili sadəcə akademik təlimdən kənara çıxır və tələbələrin gələcəyin məsuliyyətli və yaradıcı vətəndaşları kimi yetişməsi üçün vacib təməl rolunu oynayır. Müasir dövrdə fəlsəfə öyrənmək üçün *“dünyanın ən yaxşı 10 universitetlərindən dördü ABŞ-dan olan universitetlərdir, Böyük Britaniya, Almaniya, Avstraliya və Kanadada yerləşir”* [QS World University Rankings by Subject 2025: Philosophy].

Universitetlərdə fəlsəfənin institusionallaşdırılması humanitar elmlərə ümumi etinasızlığın aradan qaldırılmasında mühüm addımdır. Universitetin rolunu tələbələrə əmək bazarına hazırlamaqla məhdudlaşdırmağın nəticəsində fəlsəfəyə laqeyd münasibət yaranıb. Cəmiyyəti narahat edən və onun iqtisadi

yüksəlişinə və sosial modernləşməsinə töhfə verən məsələlər tək-cə texniki xarakter daşımır. Universitet təhsilində fəlsəfənin geniş şəkildə tədrisini bərpa etmək hazırda zəruri əhəmiyyət kəsb edir. Tələbələrin bacarıqlarına diqqət yetirmək və tənqidi təfəkkürü inkişaf etdirmək lazımdır.

5.Nəticə

Münaqişədən sonrakı dövrdə ali təhsil tək-cə biliklərin bərpası vəzifəsi ilə üzləşmir, həm də sosial dəyərlərin yenidən formalaşdırılması və sülh mədəniyyətinin inkişaf etdirilməsi missiyasını daşıyır. Bu fonda fəlsəfə təhsilinin əhəmiyyəti getdikcə daha da artır. Fəlsəfə tələbələrə tənqidi düşüncə və məntiqi təhlil bacarıqlarını inkişaf etdirməyə kömək etməklə yanaşı, onları müxtəlif dəyərləri anlamağa, başqalarının baxışlarına hörmət etməyə və sosial mürəkkəblik arasında rasionallıq və əxlaq arasında tarazlıq axtarmağa istiqamətləndirir. Fəlsəfə kursları vasitəsilə ali təhsil həm peşəkar cəhətdən bacarıqlı, həm də sosial məsuliyyətli vətəndaşlar yetişdirə bilər və münaqişədən sonrakı sosial harmoniya, milli yenidənqurma və gələcək davamlı inkişaf üçün intellektual dəstək təmin edə bilər. Buna görə də, fəlsəfə təhsilinin gücləndirilməsi yalnız akademik inkişaf üçün zərurət deyil, həm də sosial sabitliyin və sivilizasiya tərəqqisinin təşviqi üçün strateji seçimdir.

Ali təhsildə, xüsusən də müharibədən sonrakı dövrdə fəlsəfənin tədrisi cəmiyyətin intellektual, mədəni və sosial yenidən qurulmasında çox vacib rol oynayır. Fəlsəfə tələbələrin tənqidi təhlil və məntiqi düşüncə qabiliyyətini gücləndirməklə yanaşı, onları yenidənqurma dövrünün mədəni, sosial və siyasi çətinlikləri ilə üzləşməyə hazırlayır. Müharibədən sonrakı şəraitdə, cəmiyyətin kimlik, zorakılıq və inamsızlıq böhranı ilə üzləşdiyi bir vaxtda fəlsəfə tənqidi düşüncəni təşviq etmək, məsuliyyətli qərar qəbul etmə bacarıqlarını inkişaf etdirmək və vətəndaş dialoqunu gücləndirmək üçün bir vasitə kimi çıxış edə bilər. Bir sözlə, ali təhsildə fəlsəfənin tədrisi yalnız təhsil fəaliyyəti deyil, həm də cəmiyyətin yenidən qurulması və tərəqqisi üçün şüur, məntiq və etika ilə yol açan bir nəslin yetişdirilməsinə uzunmüddətli bir investisiyadır. Buna görə də, xüsusilə böhrandan sonrakı və müharibədən sonrakı dövrdə fəlsəfənin universitet tədris planlarına inteqrasiyasına xüsusi diqqət yetirmək vacibdir və strateji əhəmiyyət kəsb edir.

6.ƏDƏBİYYAT

1. Ağayeva, M. Ə. (2025). Fəlsəfənin tədrisi metodikası. *Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun Elmi Əsərləri*, 92(2), 130–136. [https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(2\).130-136](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(2).130-136)
2. Dönmez, Ö., & Uyanık, G. (2022). Farklı ölkelerde değerler eğitimi ve değer eğitimi programlarından örnekler. *Temel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 74–88. <https://doi.org/10.55008/te-ad.1099697>

3. Evans, S. (2025, June 24). Why is philosophy important? Here are 4 reasons. *Educations.com*. <https://www.educations.com/articles-and-advice/bachelor-studies/four-reasons-why-philosophy-is-as-relevant-as-ever>
4. Əhmədov, Y. (2023, 8 avqust). Milli-mənəvi dəyərlərimizin mayakı. *Səs qəzeti*, (139), 10–12.
5. İslamov, İ., & Yusifova, G. (2025). The role of social communication in shaping students' philosophical worldview. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12(2), 371–386.
6. Kale, N. (2019). Felsefe öğretimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27(1), 113–120. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000427
7. Kərimov, Ə. (2021, 2 iyul). Ali məktəblərdə fəlsəfənin tədrisi zəruri fənlər qrupuna daxil edilsin. *525-ci qəzet*, 10, 14.
8. Kiziltan, O. (2012). Felsefe öğretimi sorunları ve yeni yaklaşımlar. *Journal of Research in Education and Teaching*, 1(4), 334–342.
9. *QS World University Rankings by Subject 2025: Philosophy*. (2025). <https://www.topuniversities.com/university-subject-rankings/philosophy>
10. Özkan, F. (2012). Dünya görüşü öğretimi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 11–28.
11. Şükürov, C. C. (2022). *Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonunda turizmin inkişafı perspektivləri (Cəbrayıl rayonu təmsalında)* (Magistr dissertasiyası, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Bakı) 75 s.
12. Ünsal, S. (2016). Orta öğretim felsefe dersine yönelik öğretmen görüşleri: Kazanımlar, sorunlar ve çözüm önerileri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 3171–3192. <https://doi.org/10.15869/itobiad.264038>

REFERENCES

1. Agayeva, M. A. (2025). Methodology of teaching philosophy. *Scientific Works of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan*, 92(2), 130–136. [https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(2\).130-136](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(2).130-136) (in Azerbaijani)
2. Donmez, O., & Uyanik, G. (2022). Examples of values education and values education programs in different countries. *Journal of Basic Education Research*, 2(1), 74–88. <https://doi.org/10.55008/te-ad.1099697> (in Turkish)
3. Evans, S. (2025, June 24). Why is philosophy important? Here are 4 reasons. *Educations.com*. <https://www.educations.com/articles-and-advice/bachelor-studies/four-reasons-why-philosophy-is-as-relevant-as-ever> (in English)

4. Ahmadov, Y. (2023, August 8). The cornerstone of our national and moral values. *Ses Newspaper*, (139), 10–12. (in Azerbaijani)
5. Islamov, I., & Yusifova, G. (2025). The role of social communication in shaping students’ philosophical worldview. *Journal of Academic History and Thought*, 12(2), 371–386. (in English)
6. Kale, N. (2019). Philosophy teaching. *Ankara University Journal of the Faculty of Educational Sciences*, 27(1), 113–120. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000427 (in Turkish)
7. Karimov, A. (2021, July 2). Philosophy teaching in higher education should be included in the compulsory subjects group. *525th Newspaper*, 10, 14. (in Azerbaijani)
8. Kiziltan, O. (2012). Problems of philosophy teaching and new approaches. *Journal of Research in Education and Teaching*, 1(4), 334–342. (in Turkish)
9. QS World University Rankings by Subject 2025: Philosophy. (2025). <https://www.topuniversities.com/university-subject-rankings/philosophy> (in English)
10. Ozkan, F. (2012). Worldview doctrine. *Igdir University Journal of Social Sciences*, (1), 11–28. (in Turkish)
11. Shukurov, C. C. (2022). *Prospects for tourism development in the Eastern Zangezur economic region (On the example of Jabrayil district)* (Master’s thesis, Azerbaijan State University of Economics, Baku, 75 p.). (in Azerbaijani)
12. Unsal, S. (2016). Teachers’ views on the secondary education philosophy course: Achievements, problems, and solution proposals. *Journal of Human and Social Sciences Research*, 5(8), 3171–3192. <https://doi.org/10.15869/itobiad.264038> (in Turkish)